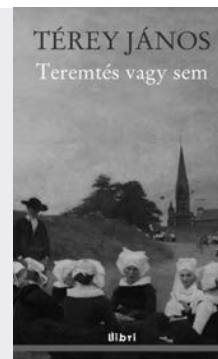

A harmadik rész rövid írásai épp e gazdag kritikus pálya újabb állomásait mutatják be, afféle olvasónaplóként, a szellemi tájékozódás dokumentumaiként. Régóta tudjuk, hogy Báthori recenzióira érdemes odafigyelni, jó arányérzékkel, pontosan fogalmazza meg észrevételeit, és nagyon sokszor új szempontokat is képes felvetni. Ilyen például a versek terjedelmével kapcsolatos kérdésfelvetés: vajon van-e a versnek ideális terjedelme? Vajon mondhatjuk-e egy-egy versre, hogy az túlírt vagy épp nem kellően kidolgozott? Pilinszky juthat eszünkbe, ő mondta, hogy egy regény és egy szonett lehet ugyanolyan hosszú – de Báthori mint-ha mást mondana. Ő azt állítja, hogy minden műnek saját „térfogata” van, önmaga jelöli ki saját terét, és aztán ezt kell betöltenie a legideálisabb módon. Jó, ha nem érezzük úgy, hogy húzhatnánk belőle, és ha rövidebb lenne, akkor sem lenne kevesebb, és jó az is, ha egy néhány soros vers nem hiányérzetet kelt, hanem hatni tud, és egységes egészként mutatkozik meg. Az *Egy mondat a zsarnokságról* például szerinte szószátyár szöveg, többet beszél, mint amit témája megkíván, Weöres egysorosai viszont lehetnének hosszabbak is néha, több van bennük.

Báthorinál a versek fokmérője a hatás: ha elakad a lélegzet, ha megdobb a szív, ha a szöveg megrendít vagy legalább elgondolkoztat, ha segít érzékenyebbé válni mások fájdalmára és ha segítségével jobban megérthetjük a magunk szégyeneit, akkor van értéke. A rövid kritikákban is igyekszik behelyezkedni az adott kötet saját világába, de mint-ha ezt azért tenné, hogy aztán a mű világát a sajátja részeként kezelje: a kritikus nem tablót készít, nem kanonizál a válogatásával, hanem az irodalmat működésében mutatja be, úgy, ahogyan az benne mint olvasóban dolgozik, úgy, ahogy rá mint olvasóra hat. De közben művelten szarkasztikus humora – amely leginkább a stílusárnyalatok finom váltásaiban és hasonlatainak plasztikus képiségében mutatkozik meg – mindig jelzi az esetleges ki nem mondott ítéleteket is. Mert ugyan Báthori korábban, a Magyar Narancs kritikusaként azzal alapozta meg hírnevét, hogy nyíltan vállalta erősen negatív véleményét is, mostanra attitűdje sokat szelídült, és inkább azokról a könyvekről ír, amelyek érdeklék, megmozgatják, amelyekről épp ezért jellemzően jó véleménye van.

A könyv visszatérő eleme a József Attila-fordítások története. Ez érthető is, hiszen Báthori ezzel a vállalkozásával tabut sértett. Hiszen általános vélekedés, hogy mindenki csak az anyanyelvére tud jól fordítani, ő viszont az anyanyelvről fordította József Attilát németre. Hogyan lehetséges ez? A kötet végére került interjúban részletesen is mesélt erről, és meggyőző érveket sorakoztat fel. Kezdve azokkal az írókkal,

akik nem, vagy nem csak az anyanyelvükön lettek világhíresek: Nabokov, Beckett, Cioran talán a leggyakrabban emlegetett példák. Aztán ott van az az érv, hogy hány rossz fordítás születik a saját nyelvükre fordítóktól: az anyanyelvűség önmagában kevés a jó munkához, sőt talán ez a kevésbé fontos eleme a fordításnak. Fontosabb az irodalom megértése, a műben rejlő formai és gondolati finomságok érzékelése, az érzékenység, és csak ezután jön a nyelvi kompetencia kérdése. És ha az esszét, a kritikát is fordításnak gondoljuk el, ez a tétel akár az egész kötet tanulsága is lehet.

Térey János

Teremtés vagy sem

Libri Kiadó
Budapest, 2012

Falvai Máttyás

FINNYÁS ÍNYENC

Kicsit nehezen hihető vállalkozás a kimondottan piaci szemléletű Libri Kiadótól, hogy frissen leigazolt szerzőjétől – a *Termann hagyatéka* című novelláskötettel egyszerre időzítve ugyan – egyből egy esszékötetet közöljön. Felesleges is rámutatni: kevés piacképtelenebb műfaj létezik manapság az esszénél, amely a megtépzott renoméjú versnél is kevésbé kelendő. Még akkor is meglepő bátorságra vall ez a tény, ha a középnevezékbe lassan belépő, nemrégiben még a fiatal nemzedékhez sorolt, negyven körüli generáció egyik – túlzás nélkül állíthatjuk – sztárjáról van szó. Hogy a kiadó mégis vállalta a gazdasági kockázatot, örömteli fejlemény, hiszen először bontakozhat ki előttünk Térey esszéírói tehet-

sege, keresztmetszetet adva egy derűsen monomániás, művészethabzsoló író nem szűken vett irodalmi munkásságából. Térey Jánost elsősorban költőként és drámaíróként tartja számon közönsége, ám e két könyvheti kötet egyszerre történő megjelentetése újabb oldaláról mutatja be legsokoldalúbb kortársaink egyikét. Ráadáséppen e portrék olvasása közben kirajzolódik a szerző arcképe is, hiszen nagyrészt szellemi mestereiről vagy alkotótársairól értekezik, ezzel valamiképpen kontextualizálva saját primer írói teljesítményét is. Egyszerűbben szólva: nemcsak értekezései tárgyait ismerjük meg jobban – klasszikus vagy akár kortárs írókat, költőket egészen új, friss megvilágításba helyező – írásai által, hanem kapunk némi támpontot a Térey-korpusz értelmezése és az alkotói módszerek, szándékok tekintetében is.

Mindig élvezet vérbeli írók esszéit olvasni, vagyis olyan szerzőkét, akiket elsősorban nem tudományos igény, hanem a megosztás kényszere és az aktuális témájuk iránti, vállalt és kissé szubjektív szenvedély hajt. Nyelvi kompetenciáik és művészi érzékenységük következtében az ilyen írások gyakran kimondottan élvezetes, mi több, izgalmas olvasmányoknak bizonyulnak. Térey vitathatatlan mestere a nyelvnek, szövegei szimpatikus lelkesedéssel, kézen fogva vezetik végig olvasójukat a kizárólag számára tört úton, a kifilézett életművekben megérett, intuitíve feltárt összefüggéseket átélhető igazsággként sikerül tételezniük. A siker abban rejlik, hogy – be kell látnunk – Térey kezében egyszerűen biztosan áll a toll. Mindent tud az írásbeli gondolatközvetítésről a szavak, mondatok szintjétől kezdve a bekezdésig és a szöveg egészéig bezárólag. Hatást akar kelteni, magával akar vinni bennünket valahová, és e cél érdekében hadrendbe állítja átütően kifejező nyelvi készletét.

A kötet hangsúlyosabb (terjedelmileg is több mint a felét kitevő) része a magyar költészet óriásainak és kismestereinek poézisét feldolgozó kisesszé-sorozat. Középkolai tananyagának bátran ajánlanám, de kiválóan alkalmas fásult bölcsészek újbóli fellelkesítésére is. Térey privát irodalomtörténetéből természetesen nem hiányozhat Arany, Vörösmarty, Petőfi, Vajda, Ady, Babits, Kosztolányi, szó esik továbbá Berzsenyiről, Juhász Gyuláról, Tóth Árpádról, Füst Milánról, Szabó Lőrincről, József Attiláról, Pilinszkyról, Nemes Nagy Ágnesről, de Somlyó Zoltánra, Szomory Dezsőre, Faludy Györgyre és Vas Istvánra is szán egy-egy írást. Térey módszere érdekes elegyét alkotja az irodalomelméleti, az irodalomtörténeti, a biografikus és az empatikus olvasatnak. Utóbbi adja egyébként írásai nagyszerű korrektségét. Cseppet sem elnéző ugyanis választott szerzőivel szemben, néhol kánontörő nemtörő-

dömséggel tesz helyükre túlértékelt műveket, senkit nem magasztal fel érdemtelenül, de nem is vitriolos a kritikája. Magáról is bevallja: „finnás inyenc ugyan, de nem teoretikus elme”. Különösen megértő a legnagyobbjaink zsenijétől elmaradó, ám kimagasló egyedi teljesítményeket felmutatni képes szerzők iránt. Ahogy fogalmaz: „Tartsuk hatalmas becsben költészetünk – izzani, azaz nagyverset írni képes – kismestereit”. Térey alkotóként közösséget érez a dolgozataiban szereplő költőkkel, ezért amikor életrajzi vonatkozásokat pedzeget, nem bulváros voyeurizmus hajtja, csupán alkotáslélektani útjelzőket keres. Mindezt ízlésesen teszi, és végsősoron teljesíti általa célkitűzését: e poézisek lényegét ragadja meg. Legalábbis a lényeg Térey-verzióját. Külön köszönet jár a kisesszék végén elhelyezett versekért, amelyek hol a tárgyalt szerzőtől klasszikussá vált slágerversek, hol a mellőzöttségből a figyelem középpontjába emelt leletek. Semmiképpen sem nevezhető terjedelemlenélő trükknek, hiszen világos igény ez szerző és olvasó részéről egyaránt: privát irodalomtörténethez privát szöveggyűjtemény dukál.

Legtöbbször nem a szó szoros értelmében vett esszék ezek – találunk közöttük fülszöveget, kritikát, előszót, megnyitóbeszédet és előadást is –, nevezzük inkább őket esszéisztikus írásoknak. Az alcím is így szól: *Esszék és portrék 1990–2011*. Ha ezeket az elpotyogtatott írásokat valaki kötetbe rendezve kívánja publikálni, minden egyes darabot meg kell tudnia indokolni – a személyes kötődésen és érdeklődésen túl. Talán e tekintetben szorult volna némileg szigorúbb szerkesztésre e gyűjtemény. A viszonylag széles keresztmetszetet nyújtó – a teljességre való törekvéssel persze eleve nem kecsegtető – klasszikus költészeti seregszemle után a kortársakról (Kemény István, Bodor Béla, Szálinger Balázs, Peer Krisztián, Papp András, Hollósvölgyi Iván) közölt írások beavlogatása kissé esetlegesnek tűnik, és hogy ki került végül a merítésbe, talán nem is titkoltan a személyes rokonszenven múltott. Nem mintha ne lennének ezek is egytől egyig kiváló írások, és Térey javára legyen mondva: ugyanolyan méltányosan kiegyensúlyozott ezekben is, mint a régebbi korok mestereivel szemben.

A kötet utolsó harmada kisebb lélegzetű és tematikailag is változatosabb szövegeket tartalmaz. Térey tulajdonképpen betekintést enged érdeklődési körébe, bevonja olvasóját a kedvenc témáin való gondolkodásba. Talán legkifogásolhatóbb írásai azok, amelyekben valamely korábbi művét saját maga értelmezi, vagy csupán adalékokkal szolgál megalkotásuk körülményeihez (*Siegfried goes to Walhalla*; „*Mindenki megvult – mindenkinék*”). Érdekes gondolatokat itt is találunk szép számmal,

de Téreynek ezek a művei, úgy gondolom, különösebb magyarázatra, kiegészítésre, árnyalásra nem szorulnak – hogy úgy mondjam: magukért beszélnek. Az itt elhangzó gondolatok egy részét több interjúban is hallhattuk már, és végsősoron oda is valók: meséljen e témákról közönségtalálkozón, interjúban az író, az esszé ezúttal kissé fölösleges.

Különösen érdekes az irodalmi belterjességről írt kétrészes futama (*Házunk tája – a belterjességről*), amelyben az irodalom kétféle magába fordulását elemzi (a szakmai jellegű belterjességet és a magánszféra felé forduló, abból táplálkozó művészetet). Eszmefuttatásában az az üdítő, hogy tisztában van az önmagába forduló irodalom mindkét fajtájának buktatóival, azonban nem fanyalogva utasítja el létjogosultságukat, ahogy azt egyébként a pontosan ehhez a belterjhez tartozók tenni szokták. Térey mesél még szerelmes városrészéről, Újlipótvárosról is, körbevezet minket Varsó utcáin, képzőművészeti tárgyú írásaiból is kapunk némi ízelítőt, de terítékre kerül a Depeche Mode vagy az Európa Kiadó is.

Az összkép tehát elég vegyes lesz a végére, de talán ez az egyik záloga is annak, hogy a kötet mindvégig intellektuális izgalomban tartja olvasóját. A másik ok Térey karizmatikus értekező stílusa: mondatai költői képekben gazdag, láttató erővel lüktető, ostorként csattanó mondatok, írásait szövegszinten feszesre húzza, mintha csak egy jó novellát olvasnánk. A *Teremtés vagy sem* tartalmaz, inspiráló szellemi tornamatványok tíz pontosra kivitelezett sorozata.

Kántor Lajos

Konglomerát (Erdély)

Kossuth Kiadó
Budapest, 2012

Koncz Tamás

PORLIK, MINT A SZIKLA

A konglomerát kifejezést főként a közzettanban használják. Helyi jelentése gömbölyűre lekoptatott közettörmelékéből (görgetegekből) össze ragadt kőzet, különféle méretű és anyagú kavicsok összecementálódott halmaza. Látszólag monolit, valójában heterogén tárgy, amit csak a köztes anyag tart egyben az „összenő, ami összetartozik” elvén – az összetartozás cementjét pedig minden esetben a közel azonos idő és hely képezi. Hasonló rendezőelven alapul az irodalomtörténet építő-erodáló munkája is: széttartó, beláthatatlan végkimenetelű folyamatokból alkot tömböt, amit aztán izmusok, kategóriák szerint címkéz fel – s az eredmény csak a visszatekintő szempontjából tűnhet igazi összképnek.

Az irodalmi *Konglomerát*, Kántor Lajos új kötetének címe így már magában utal a választott témák és karakterek sokféleségére: a 20. századi Erdély, transzilvanizmus, népies-urbánus vita, a Helikon-kör, szemben a Korunk vagy Utunk szerzői gárdájával – megannyi ellentét, közös említésük nélkül viszont nem is lehetne a romániai magyar irodalom történetéről beszélni. Kántor ugyanakkor szűkíti a kört, s a felvetett témákon belül főként egy kisebb metszettel, a 1920-as és 1970-es évek baloldali értelmiségével foglalkozik, hőseinek Szabédi (eredeti nevén Székely) Lászlót, Gaál Gábort és Szilágyi Domokost választva. A három személy valósággal eggyé válik Kántor Lajos Erdély-értelmezésében; a *Konglomerát* oldalain egy fiktív alany, SzGSz születik meg, aki